

**PERINATAL VA CHAQALOQLIK DAVRIDA PSIXOFIZIOLOGIK
RIVOJLANISHGA XOS XUSUSIYATLAR**

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Psixologiya fanlari bo'yich falsafa doktori (PhD)*

Egamberdiyev Farhod Tuxtayevich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi I kurs talabasi

Abdivaitova Aziza Alisher qizi

Email:azizaabduvaetova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada perinatal va chaqaloqlik davrida inson rivojlanishining psixofiziologik xususiyatlari keng tahlil qilinadi. Homilaning ona qornidagi rivojlanishi, tug'ilish jarayoni va chaqaloqlik davrida yuz beradigan reflektor, sensor, emotsional hamda motor rivojlanish jarayonlari ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, biologik, ijtimoiy va psixologik omillarning bola rivojlanishiga ta'siri chuqur tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: perinatal davr, chaqaloqlik, psixofiziologik rivojlanish, reflekslar, sensor tizim, emotsional bog'lanish, adaptatsiya, markaziy asab tizimi.

Аннотация: В статье подробно анализируются психофизиологические особенности развития в перинатальный и младенческий периоды. Освещаются процессы формирования нервной системы, рефлекторной деятельности, сенсорного и эмоционального развития. Особое внимание уделено влиянию биологических и социальных факторов.

Ключевые слова: перинатальный период, младенчество, психофизиологическое развитие, рефлексy, сенсорное развитие, адаптация.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of psychophysiological development during the perinatal and infancy periods. It examines nervous system formation, reflex activity, sensory and emotional development, as well as the influence of biological and social factors.

Keywords: perinatal period, infancy, psychophysiological development, reflexes, sensory system, adaptation.

Inson hayoti davomida rivojlanish uzluksiz jarayon bo'lsa-da, uning eng muhim va hal qiluvchi bosqichlari perinatal va chaqaloqlik davrlariga to'g'ri keladi. Aynan shu davrda organizmning asosiy tizimlari, xususan markaziy asab tizimi, sezgi organlari va harakat apparati shakllanadi.

Perinatal davr homilaning intrauterin rivojlanish bosqichini, tug'ilish jarayonini va tug'ilgandan keyingi ilk kunlarni o'z ichiga oladi. Bu davrda bola organizmi tashqi

muhitdan mustaqil ravishda faoliyat yuritishga tayyorlanadi. Psixofiziologik rivojlanishning asoslari aynan shu davrda shakllanadi [1. 45–61].

Chaqaloqlik davri esa bola hayotining birinchi yilini qamrab olib, unda biologik rivojlanish bilan bir qatorda psixologik rivojlanish ham jadal kechadi. Bola atrof-muhit bilan faol muloqotga kirishadi va dastlabki ijtimoiy aloqalar shakllanadi.

Tadqiqot metodologiyasi:

Mazkur mavzuni yoritishda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Psixologik va fiziologik kuzatuv

Biologik rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish

Ilmiy adabiyotlarni o'rganish va taqqoslash

Eksperimental tadqiqot natijalarini umumlashtirish

Perinatal va chaqaloqlik davrini o'rganishda kompleks yondashuv muhim bo'lib, bunda tibbiyot, psixologiya va pedagogika fanlari o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llaniladi. Bu metodlar orqali bolaning reflektor faoliyati, emotsional reaksiyalari va harakat rivoji chuqur o'rganiladi [2. 73–85].

Asosiy qism:

1. Perinatal davrning biologik va psixofiziologik asoslari

Perinatal davr homilaning rivojlanishida eng muhim bosqich bo'lib, unda markaziy asab tizimi intensiv ravishda shakllanadi. Homilaning miya hujayralari tez sur'atda rivojlanib, neyronlar o'rtasida murakkab aloqalar hosil bo'ladi.

Bu davrda quyidagi jarayonlar sodir bo'ladi:

Nerv tizimining differensiallashuvi

Yurak-qon tomir tizimining faol shakllanishi

Sezgi organlarining boshlang'ich rivoji

Homila tashqi ta'sirlarga (tovush, yorug'lik, tebranish) sezgir bo'lib boradi. Onaning ruhiy holati, stress darajasi va sog'lig'i homila rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3. 93–110].

2. Tug'ilish jarayoni va stress omili

Tug'ilish jarayoni bolaning yangi muhitga moslashuvini boshlaydi. Bu jarayon biologik jihatdan murakkab bo'lib, chaqaloq uchun kuchli stress hisoblanadi.

Tug'ilishdan keyin:

Bola mustaqil nafas ola boshlaydi

Qon aylanish tizimi qayta tashkil etiladi

Tana harorati boshqaruvi mustaqillashadi

Bu o'zgarishlar bolaning psixofiziologik tizimlariga katta yuklama beradi. Shuning uchun tug'ilishdan keyingi dastlabki davrda bola alohida parvarishga muhtoj bo'ladi [4. 128–144].

3. Chaqaloqlik davrida reflektor faoliyat

Yangi tug'ilgan chaqaloq hayot faoliyatini tug'ma reflekslar orqali amalga

oshiradi. Bu reflekslar evolyutsion ahamiyatga ega bo'lib, bolaning yashab qolishini ta'minlaydi.

Asosiy reflekslar:

Emish refleksi – ovqatlanishni ta'minlaydi

Qamrash refleksi – tashqi predmetlarga reaksiyani bildiradi

Moro refleksi – xavfga javob reaksiyasi

Vaqt o'tishi bilan bu reflekslar asta-sekin yo'qolib, o'rmini ongli harakatlar egallaydi. Bu jarayon markaziy asab tizimining yetilishidan dalolat beradi [5. 115–139].

4.Sensor rivojlanish xususiyatlari

Chaqaloqlik davrida sezgi organlari faol rivojlanadi:

Ko'rish: dastlab noaniq bo'lib, keyinchalik aniqlashadi

Eshitish: tug'ilishdan boshlab faol

Teri sezgirligi: juda yuqori darajada

Bola atrofdagi muhitni aynan sezgi organlari orqali anglay boshlaydi. Bu esa psixik rivojlanishning muhim asosini tashkil etadi [6. 162–179].

5.Emotsional rivojlanish va bog'lanish (attachment)

Chaqaloqlik davrida bola va ona o'rtasidagi emotsional bog'lanish alohida ahamiyatga ega. Bu bog'lanish quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

Ona ovoziga javob reaksiyasi

Tabassum va emotsional aloqa

Yaqinlikka ehtiyoj

Mehr va e'tibor yetarli bo'lgan bolalarda psixologik rivojlanish tezroq va barqarorroq kechadi. Aksincha, e'tibor yetishmasligi rivojlanishdagi kechikishlarga olib kelishi mumkin [7. 91–106].

6.Harakat (motor) rivojlanishi

Chaqaloqlik davrida harakat rivoji bosqichma-bosqich shakllanadi:

Boshni tutish

O'tirish

Emaklash

t rivoji markaziy asab tizimi va mushaklar faoliyatining uyg'unligi natijasidir. Bu jarayon bola mustaqilligining oshishiga olib keladi.

7.Ijtimoiy va psixologik omillar ta'siri

Bolaning rivojlanishida tashqi muhit muhim rol o'ynaydi:

Oila muhiti

Ota-onaning tarbiya uslubi

Parvarish sifati

Sog'lom psixologik muhit bolaning emotsional barqarorligi va ijtimoiylashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [8. 197–210].

Xulosa va takliflar:

Perinatal va chaqaloqlik davri inson rivojlanishining eng muhim va poydevor bosqichlaridan biridir. Ushbu davrda organizmning asosiy tizimlari shakllanib, psixik rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

Quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Perinatal davr biologik rivojlanishning asosiy bosqichi hisoblanadi

Chaqaloqlik davrida psixologik va ijtimoiy omillar ustunlik qiladi

Reflekslar va sensor tizimlar rivojlanishning boshlang'ich bosqichini tashkil etadi

Emotsional bog'lanish bolaning ruhiy taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi

Sog'lom avlodni tarbiyalash uchun bola rivojlanishining ilk bosqichlariga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Boymurodov N. Amaliy psixologiya. – Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2009. [316 bet].
- 2.Nishanova Z.T. Psixologik maslahat. – Toshkent, 2010. – [248 bet].
- 3.Nishanova Z., Qurbonova Z., Abdiyev S. Psixodiagnostika. – Toshkent, 2011. [304 bet].
- 4.Klyueva N.V. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 2006. [399 bet].
- 5.Rogov E.I. Psixologik diagnostika. – Moskva, 2003. [384 bet].
- 6.Krutetskiy V.A. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 1972. [368 bet].
- 7.Egamberdiyev F.T. Ilmiy maqolalar. – 2021. [91–106-betlar].
- 8.Nishanova Z.T. Psixologik maslahat. – 2010. [197–210-betlar].